

צוועלפֿ בריוו פון שלמה בירנבוים

ווי אזי קומט איר צו יידיש? ניהערת אפשר קינדוויז אין דער הימן? אייער טאטעה-מאמע זענין שווין אויך ניבויריגע אמעריקאנער?

בי וועמין שריבט איר אייער דיסערטאציע?
וועגן מיין בוק²: סיאו ערשות פארטיק גיווארן מיט דרי טעג צורייק. דער דורך האט קודם גיזאגט: איזין איר, און צום סוף איז גיווארן צוויי (ועצט). דערנאך דורך און איזין בינדן, איז גיווארן צוויי-אונ-האלב. דער מענטש פון דער UTP וויסט נישט, וואם בי זי טוט זיך, זי האבן שווין לאנג איבער גינומין די רעדפֿרעוונטאטצע פון מיין בוק פאר דער UTP (פאר ענגלאנד)³. מיין בוק ווועט זיך מז'ה הסטם באלאד וויזין איז די ביכער-גיוועעלבער, און דערויליל קען מין עם אוים שריבן. איך קען עם נישט פארקיפן.

א שיינימ דאנק איך פאר אייער ארכיטט⁴. מאלאט איך, די טעמע איז גאנט אינטעריסאנט פאר מיר. דאם האט דאך א

2. עם רעדט זיך וועגן Solomon A. Birnbaum, *Yiddish: A Survey and a Grammar* University of Manchester University Press 1979 (Toronto Press).

3. אויף מיינע אונפרען וועגן דעם בוק בים Manchester University Press. האט מען דעמאַלט געגעטפערט או מז'יזט ניט דערוועגן; אָ קאָפּיע פון אָ בריוו פון 4טן אפריל 1979, וואָ מהאט געוזאגט אָז מז'יזט ניט פון דער עקייסטענץ פון אָזאָ בוק, האב איך געהאט געשיקט בירנבוים. די זאָק איז באלאד נאכדרעם אויפֿגעקלערט געוחרן און דאם בוק איז געווען צום קויפּן איך. און ענגלאנד. UTP הייסט University of Toronto Press.

4. איך האב בירנבוים צונעשית דעם מיעמַעְגַּרְאַפְּרָטָן טעקסט פון מיין רעדפֿרעדט, "דער סעמייטישער חלק איז יידיש: אַ ירושה פון קדמוניים" וואָס איך האב צונעגרייט צו דער "ערשטער אינטערנַאַצִּיאָנָאַלְעָר קאנפּערענַץ פָּאָר דער פָּאָרְשָׁוָנָג פָּוָן דער יידישער שפָּאָר אָון ליטעראָטוֹר אָן אַקְסְּפָּאָרְד", אַוְגָּוּסְּטָה 1979, 1991 (אַקְסְּפָּאָרְדָּרְעָר יְרוּשָׁה, 2, 22-95).

הערה: אַטָּא די צוועלפֿ בריוו האט שלמה בירנבוים ז"ל פון טאָראָנטָא געשיקט הירשע-דוד קאָצֶן, פֿרְיעָר אַין לאָנדָאָן, דערנאָך אַין אַקְסְּפָּאָרְד, אַין משָׁך פָּוָן דֵּי יָאָרְן 1979-1986. די אַרְגִּינְגָּאָלְן גַּעֲפִינְגָּן זַיְקָאָגְּעָם מעינְקָע קאָז אַרְכִּיו אַין אַקְסְּפָּאָרְד.

די ערשות דריי בריוו זיינְגָּן גַּעֲשְׂרִיבָן מיט דער האנט, די אַיבְּעָרִיקָּע זיינְגָּן אַפְּגַּעַלְאָפְּט אוֹיפּ אָ שרִיבְמַאַשְׁינְקָע. מִיר בְּרַעֲנְגָּעָן די בְּרַיּוּ מיט דער אַרְטָאָגְרָאָפּעָי מיט וּלְכָעָר זַי זיינְגָּן גַּעֲשְׂרִיבָן. להיפּוך צו זיינְגָּן וּסְנַשְּׁאָפְּטָלְעָכָע אַרְבָּעָתָן, וּוֹאָס עָרְחָאָט צוֹנְגָּעָרִיט צומ דורך מיט אָ פּוֹלְעָר סִיטָּעָם נְקוּדוֹת, האט עָרְדֵּיָּאָרְדָּרְעָר. בריוו גַּעֲשְׂרִיבָן כְּמֻעָט אַינְגָּאָצֶן אָז נְקוּדוֹת.

די הערות צו די בריוו האט צוֹנְגָּעָבָן הירשע-דוד קאָז.

— רעד.

1

כ"ז באַלְול תְּשִׁלְתָּט

חוּשְׁבָּעָר דָּוד קָאָז,

שְׁכָחָה פָּאָר אַיְעָר בְּרַיּוּ פָּוָן כְּיָא באָבָּ.

אַינְטָעָרִיסָאָנְטָמָאָקִי, וּוֹאָס אַיר האט גַּיּוֹאוֹיָנְט אַינְסָנָם גַּרְוִוִּין
לְאָנְדָּאָן פּוֹנְקָט לְעָבָן אָונְדָּזָעָר פְּרִיעָרְדִּיק הַוִּזְוּ.

בי וועמין שריבט איר אייער דיסערטאציע?
אַיר זענְטָמָאָנְט אַיְבָּוּרְגָּעָר אַמְּעָרִיקָאָנָאָר, אַיז פָּאָר
וּוֹאָס זענְטָמָאָנְט אַיְבָּוּרְגָּעָר קִין לְאָנְדָּאָן? אַיר ווועט מְזָהָסָטָם
נִישְׁתָּבְּלִיבָּן אַין עַנְגָּלָאָנָד.

1. צוישן 1975 און 1977 האב איך איז פְּאָרְשִׁידְעָנָע פְּעָרִיאָדָן גַּיּוֹאוֹיָנְט אָוִפָּן בְּוַיְדָעָמְשִׁטְבָּל בַּיּוֹם לְאָנְדָּאָנָר יִדְיָוּן שְׁרִיבָּעָר י. א. לִיסְקִי (וּ אַקְסְּפָּאָרְדָּרְעָר יְרוּשָׁה, 2, 277-282).

2. שלמה בירנבוים לאַגְּנִירִיקָעָר באָקָאנְטָאָר לְאָנְדָּאָנָר 13 Carysfort Road, London N16. אַדרָּעָם אַיז גַּעֲוָעָן אַרְגִּינְגָּאָלְן 9 Carysfort Road.

איך ווילט, איך זאל איך עפים זאגן וועגן איזיער קעימברידזער רעהעראט⁹. בין איך אבער וויער טרוד און קען נישט ארום רעדן אלע עיניגים און פרטימ, וואס איך וואלט גויאלאט. פון דעסט וועגן וויל איך איזיך דא שיקן א פאר נאטיצן.

ז' 10: "די טעקסטטטעאריע" "או אונגענוטען כי אונדזערע בעטטע פילאלאנן"¹⁰. אווי ווי איך בין א פילאלאג פון יידיש — צי א גוטער צי נישט — קען איך איך זאגן, או כי מיר אויז זי נישט אן גינומין.

איך וויס נישט, ווען און וואו איך האב דאס ערשות מאל גידרוקט, או דער סעמייטישער עלמענט איז גיוען אין יידיש פון סאמע איזההייב אין. אין 1934 האב איך עם גינאנט אין אלעכיז און לאנדאנער אוניווערטיסטעט. איך קענט דאס היינט גיניגין אף ז' 58 פון מיין בוק; זעם איך ז' 107, הערה 6 און זיטט 112 אויז: Appendix. Übericht, וויל ארײן אויז עס שוין גידרוגנין פון מיין בוק מיט די דארטן זעם זיך דאך קלאר דער פאראלעליזס מיט די נישט-סעמיטישער עלמענטן, און דאס חיסט, או זי וואקסן אלע דריי פון דער זעלבער צייט. כהאב אלע מאל אין גיוען אף אט דעם פאראלעליזס.

יא, יידיש אויז גיבורין גיווארן מיטן פארטיקן סעמיטישן עלמענט. אבער דאס הייסט דאך נישט, או קיין ניע וווערטער האבן נישט גיקענט צו קומין שפערטער. דאס ליגט זיך נישט אפּן שיכל. לשון שטייט קיין מאל נישט אפּן ארטט. און אוחז לאניך האבן מיר אויך פאקטן: פאראן וווערטער, וואס זענין אין יידיש אוים גיוואקסן לאנג נאך דער גمرا.

ז' 25 אויז: נישטא פאר וואס מע דארף זאגן, לוי דער "ירושה-טערעריע", או דער סעמייטישער עלמענט האט זיך גימוזט פארקלענערןבו. די וווערטער, וואס מע ניפיגט בי קריסטלאכע גילערכט פון 180טן הונדרט יארן, זענין בשום אופּן נישט קיין ראי. א "ספינחה, פטה, פתחנער, גדול נחשב (!), גדולער" אא"ו זענין מער ווי חזוד. בי מיר אויז נישטא קיין שום ספק, או דאס זענין קיין מאל נישט גיוען קיין וווערטער אין מערבי-יידיש. און ווער שמועסט מיזרחה-יידיש, אפּילו איניגס פארשטעלטן און איניגס גנביב-לשון. כהאב דאך נאך גיהערט רעטלעך פון מערבי-יידיש, אבער איזוינס האב איך קיין מאל נישט גיהערט. "אכלין, שתקינין" וכו' — דאס יא, אבער מיטן זעלבן טעם — איזיער "מארגנאלן מעמד" — פונגקט ווי

9. געמיינט: אקספארדער רעהעראט.

10. זע איצט איזן אקספארדער יידיש 2, ז. 19-22.

11. זע איצט איזן אקספארדער יידיש 2, ז. 30-33.

שייכות צו מײַן איזיגנער דיסערטאציע⁵. ווי באָלד איך וועל נאָר קענין, וועל איך לייענען איזיער רעהעראט און איך שוויין.

מיט די בעטטע גראָסן

איזיער

שלמה בירנבוים

טו' חשוון תש"ט

ליבער דוד כ"ץ

א דענק פאר איזיער בריוו פון כ"ד תישרי. איזערע ידיעות זענין מיר גיוען אינטעריסאנט. די געמין פון איזערע בעלי-זיעצים קען איך נישט⁶. איך בין דאך שווין א היפשע צייט נישט אין לאנדאן. איך פלעג אפי זיין אין U.C., אבער נאָר אפּ לעקציעם. מײַן וויב איז מידלויז דארטן גיוען א שטודענטקע. — אוּס ניפעלט איך בעטער צו וואוינן אין לאנדאן ווי אין נויאָרְק, פארשטיי איך זיער גוט.

כהאב שווין גיוואוסט וועגן איך נאָך פאר איזיער ערשותן בריוו. מײַנס אין אײַנִיקל אין לאנדאן האט מיר גישיבן, או זי איז גיוען כי א לעקציע וועגן יידיש און האט מיר גישיקט א יאנָאנִישׂ קסעראָקָאָפּיע, וואס איר האט צווטיילט.⁸

5. עס רעדט זיך וועגן: Salomo Birnbaum aus Wien, Das hebräische und aramäische Element in der jiddischen Sprache. Inauguraldissertation verfaßt und der philosophischen Fakultät der bayer. Julius-Maximilians-Universität Würzburg zur Erlangung der philosoph. Doktorwürde vorgelegt am 10. Juni 1921, און זעלבן זיך אויז. Zahn & Baendel: Kirchhain N.-L. 1922 Das hebräische und blöio מיטן הויפט טיטל: עם דערשיגען בלוי מיטן הויפט טיטל: Das hebräische und aramäische Element in der Jiddischen Sprache

Verlag von Gustav Engel און לוייפציג.

6. די בעלי-זיעצים פון מיין דאקטאָר דיסערטאָצִיע אַין University College London ביזס לאָנדאנֶגָּר אוניווערטיסיטעט, זענין גיוען — זי צ אַנגָּג — רפאל הלוי (Raphael Loewe) שמעון אבראָםָסְקי (Chimen Abramsky) אַין ריטשאָרד האָדָסָן (Richard A. Hudson) = UCL.

7. University College London.

8. אויף מײַן לעקציעם וועגן דער יידישער שפראָך, פלעג איך איזטילן זאמלנְגָּן פון אַטְאָקָאָפּיע, און צויזין זי האט זיך חמֵד געפֿנְגָּן אַן איזטצָּן פון קאָזָּאָ אַוְעָדָּאָם יאנָאנִישׂ שער גראָםְאָטָּיק פון יידיש.

אויך אוים דער שיכל, לינגויסטיישע שנינויים אויך דאך א מעשה בכל יומ. מע דארפ באקלערן, ווי טיפ און טאקי ווי ברויט דאמ לערנין או גיווען א טייל פון אשכגונין לעבען. ס-אויך דאך נישט מעגלעך. צו זאגן, אויך דער היינטיקער סעמייטישער [עלמענט] אויך דער זעלבער, הונדערט פראצענט דער זעלבער, ווי און עטלסטן יידיש.

ס-אויך מיר נישט קלאר, צי איר האלט טאקי, אויך לאנגען ואקאלאן און סעמייטישן עלמענט זענין א סעמייטישע ירושה כמעט דרייט=האלט טויזנט נאכן טוית פון העבר�אиш און אנדערט=האלט טויזנט נאכן טוית פון ארמייש! דאמ אינציקע ארטט, וואו מיר קענן זוכן, אויך בי דיבובת פון די אשכגונים, די צרפתים, הייסטעס.¹⁸ אף וויפל אויך ווים, זענין לאנגען ואקאלאן גיווען א זעלטינע זאך און אלט=פראנציזיש (אווי ווי און היינטיקון פראנציזיש).

שד, פרטן, כום" האבן אווי ארום ניהאט א קורץן ואקאלאין צרפתיש, און וויל דער טראפ אויך גיווען א פארמאכטער אויך דער ואקאלאן גיבלבן קורץ און יידיש, בשעת דער אפינגער טראפ פון "שידים, פרטם, אותיות" האט גורם גיווען לענג און דערנאנך דיפטאנגנוואצע (אין "שידים" און "אותיות"). אגב אורחא, אוזא מין נישט פאראללילים האט איר א מל אויך אין גערמאנישן עלמענט: ער רעם — די ריד, גיווארן — און גיווארן, צפונדיק "גישווארן" — דרוםדיק "גושוואוירן", דה ריין פאנגעטיש, נישט אנהלאנייש. שכוח פאר די מאפיס;¹⁹

"Die Quellen für :11 1923), וואו ער האט געשריבן, ז. diesen Teil des Sprachguts sind die Sprache der Mischna und Gemara, mittelalterliches und neueres Hebräisch und kabbalistische Literatur" (ז. 153). ואון געפערט צום אויספער או יידיש ואקספֿאָרדער יידיש, 2, ז. 51-53).

18. יא, אויך האלט אויך לאנגען ואקאלאן זיינען געווען און גיבלבן; וע און אקספֿאָרדער יידיש, 2, ז. 66-54. אט דער זאץ בירנבוים אויך געווען אינגער פון די שטוקן וואם האבן מיך געפערט צום אויספער או יידיש ואקספֿאָרדער פון להטיר ביים ריין (ד.ה. פונעם שפראכיקון שטח וואם אויז בשכנות מיטן צרפתישן געביט), נאך ואדרען פון מורהדקון דאנני געביט; וע מײַן (ז. 1987, of the Yiddish Language "The Proto Dialectology of Ashkenaz" אוןOrigins 1974-1972). אויך שטוקן געביט שטוקס אויז געווען ראכערט קאנטס ראוית. אויך דער גערט נ-יש ער חלק פון יידיש שטאמט אויך פון מורהדקון געביט פון אלטען אשכגנ. וע געווען דעם און אקספֿאָרדער יידיש, 2, ז. 82).

19. דאמ זיינען געווען די מאפער און איך האב אויספערטילט בי מײַן רעפעראט א. ט. "די אינגעוויניקסטע קלאסיפֿאָקטיע פון די מערבע-יידיש דיאלקטן", וואם אויך האב

טשערנאויז, וואם אויך און דער דרום=מיורחרדיינער טעריטאריע, אויזו ווי און שכינוטידין טייל פון גאלציגע, און דארטן האבן מיר בפירוש נוהאט לאנגען ואקאלאן, אויז ווי און צענטראל-יידיש²⁰.

האט אויך ניפעלט און פלעטבוש, האט מין ארין גינומין יידיש צוישן די לימודים?²¹

אויך דאם א ישיבת אפּ האלבן טאגן? און אייער לעצעיע אויז גיווען, אף וויפל אויך נידען, און לאנדאנער "עוזרא" — הײַטן די צוויי זאכן, אויך זענט א שומר מיצוות?

מיט די בעסטע גראטן

אייער

שלמה בירנבוים

3

יג'ג בשבט תש"ם

ליבער דוד קאן,

איך דאנק איך פאר די צוויי בריוו, פון כ"א כיסליו און ח' טיבת. כהאב מיך זיינר ניפוריות מיט אייער שעינע וערטרער וועגן מײַן בוך, נישט גלאט, וויל דאם זענין שבחים, נאך וויל זי קומין פון עמיצן, וואם פארשטייט, וואם דא טוט זיך.

אצינד וועגן זיינר ערשותן בריוו.

טעקסטן=טערער: פון מײַן ווערטער אין GRM זעט זיך באשיימפערלעך, או סעמייטיש איז פון אַזְהַיִיב און גיווען און עלמענט פון יידיש, מער נישט, ער אויך נישט תומ"ז גיווען גווען מײַן in vollem Umfang ער האט זיך פארט שטארקט אינים משך פון הונדערטער יארן. אויז טראנט

15. וועגן טשערנאויז אויז בירנבוים פארשטייט זיך גערעכט, נאך פונקט צו מורה צו הייבט זיך און די טעריטאָריע זואה ואקאלאן (ז. 34 זויז, זויז וכוכו) זאָוועט זיך טאָקע ווי a (אַיט אַאָ); עז איצט דעם יידישן שפֿראָק און קוֹלְטָר אַטְלָאָס. מאפע 28.

16. דא רעדט זיך וועגן דעם קאמפֿ פֿאָרְן אַרְיְנְפּֿרְן דעם למוד פון יידיש, מיט וועלכּן אויך האָבּ אַנְגְּנְעֵפּֿרְט אַין דער פלעטבושען ישיבת און בזוקלין און די יאָרְן 1972-1974. אויך האָבּ דעם אלט אַרְיְנְגְּנְעֵבּן פֿינְפֿ גּוּמְרָעָן פון סטודענְטִישָׁן זושוּנְגָּלָל עַלְכּוּם שלום. דאָכְתָ זיך אַין האָבּ גּוּהָאָט גּוּשְׁקָט בִּירנְבּוּמָעָן אַן עַקְוּמְפּֿלָאָר.

17. אויך האָבּ בִּירנְבּוּמָעָן גּוּהָאָט צּוּגְעִשְׁקָט די מראהָ-מקומָה, צוֹלִיב וועלכּן אויך האָבּ אַין אַקספּֿאָרדְעָר רעדפּֿרְאָט גּוּהָאָלְטָן פֿאָר אַן אַנְהָעֲנְגָּעָר פון דער טעקסטן=טערער, דהינְנוּ זיין אַרטְּיקָל Germanisch-Romanische Monatsschrift Sprache" אַין עַקְוּמְפּֿלָאָר.

air ha'at shoin ayin mal a gatun zikron. na'ak dorit'hahalb gi'udunkt air dim na'min fon mi'in ai'nink'l astor, vo'as air ha'at zi ni'ouen belioz a minot. hi'inet haisht zi shoin astor shafizur.

vo'as air du'retzi'let wou'gen ai'yer tip yidishk'iyet, ai' mir gi'ouen gar a'inteturim'ant. al'dingem cdot anon cdi'n achoz sh'mirat shvati'. di t'avar'uy fon dum mi'in yidishk'iyet hab' ai'c' nikkunet, abver adam ai'z adam ur'sh'tu mal, vo'as ai'c' tr'uf' us b'mu'sha.

skomt ai'c' a shch' far ai'yer af-to ai'z dur pl'utboshur yishba. abver k'ayin yoresim ha'at air a'p'ni'm nish't. anon di avorit'�rafaganan'du, vo'as pl'izt'fon madinat yisrael, vo'ak'st. oyib air wou't mir shik'un ar'sh'mha fon mi'nyu u'acn, vo'as air ha'at, ai'c' mun'le'ud, ai'c' wou'l k'ayin ai'c' shik'un a' klynik'iyet.

s'far'diro'st mi'k' sh'tarak, vo'as air ha'at g'ida'rat' ts'al' oz'c' sk' far mi'in b'ok. ai'c' far'shti' nish't, vo'as di MUP k'lu'ret. wou'r wou't ts'al' zuk'm' 22 pon' t'far'a b'ok? af'ilo \$37.50, vo'as TUP haisht zik' ts'al', ai'c' z'o t'yuer.

ha'retsik'u gr'otn

ai'yer

sh'lmah b'irnbo'im

air z'gn't a' chon?

4

יב' מ"א תש"ם

liber dor kaz'

she'c'hoch' far ai'yer b'rei'z fon d' air anon ai'yer k'ar'at'l fon bu'lfa'sm'fon 24 s'ptn af'ril. ai'c' hab' ai'c' nish't ba'ald nish'bin, wo'il ai'c' hab' ai'c' nio'ala't g'eb'n a'fr'ti'm'dik'oz unpe'ur.

la'ang'z' u'ak'alon ai'c' nish't-a'k'zan'ti'rit' u'r'af'an ain ul'ts'm' zid'ish? adur ha'at air ra'ot, ao on'dz'ur ak'z'gn't ai'c' shoin ni'ouen ai'c' z'rp'ft'ish? sh'dim, k'sotot. p'ret'sim' 23.

21. b'irnbo'im ha'at mir g'eb'n v'iyit zof'el k'reud'it b'no'gu dy' an'dra'reu 612 m'zotot...

22. dur fr'i'z fon'um b'ok bi' Manchester University Press ai'z gu'ouen £30.

23. ou mi'in "z'om or'shp'ron'g fon'um ml'ul'iz' ai'c'z'tik'oz b'and.

u'nni' z'i' pon' s'h'er'a'c' a't'la'm ai'c' yoo'as? ai'c' fa'resh'ti' ni'sht, wo'oi' kom't k'reak' (anon a' hif'sh sh'tik af' mi'roch) ai'c' dur mu'reb'c' yid'sher t'ur'it'ar'uy. ai'c' bi' z'oo' mal ni'ouen da'rat'n, nih'at af'et zo t'on mit' k'reak'yu'ur, n'ih'at k'ro'bim da'rat'n m'zd' z'k'bta - anon c'h'ab k'ayin mal ni'sh't ni'ha'rat up'is a'nd'resh' wo' mi'roch-yid'sh' 20.

am't, ai'c' sam'u mu'reb'dik'm'an pam' fon mi'roch-yid'sh ai'c' ni'ouen a' tra'af'n mu'reb'c' yid'sh (vo'as - ni'dunk ai'c' shoin ni'sh't), abver mu'reb'c' yid'sh ai'c' um' ni'sh't ni'ouen. ai'c' k'un yid'z' fon' y'neu k'ant'n hi' ai'c' tar'an'tu, anon ai'c' z'yyur le'sh' ai'c' ni'sh'ta k'ayin tra'af'n mu'reb'dik'iyet.

af' dur ma'ap'u ai'c' da' dur na'min "wou'natz'uy". bi' yid'z' ha'at di s'hatmat' n'h'is'n wou'natz'ig, wo' mu' k'un zu'n fon' sof' fon' "uk'hit'z'ch'k" (ou'z' 158 fon' mi'in b'ok). ai'c' z'yyur le'sh' ai'c' z'yyur. ai'c' z'yyur k'z'k'ham' g'ino'min fon' ro'si'sh, ni'sh't fon' a'it'a'l'eu'nish. ai'c' z'yyur s'ayin ni'sh'ta - ai'c' z'yyur z'alo'z' ni'sh't na'mal'ik'oz yid'sh' n'am'min.

"zob", "cho't" (fon' "z'ob'ri'no, h'ot'mino") ha'ab'n a' sh'tar'ken z'oo'it'en ak'z'gn't. ao mu' wou't dor'k' or'bit'z'n le'sh'on-kod'sh' c'thb-z'ido, wou't mi'n' n'ip'ni'n a' r'ic'k' m'a'tria'l. ai'c' mi'in n'ati'z' 1931 ha'ab ai'c' belioz n'ib'reng'at, vo'as ai'c' hab' fo'nek't fo'nek't nih'at bi' dur ha'ant, d'z'ha' vo'as ai'c' hab' fo'nek't du'mal'at p'ar'sh'iv'z'n bi' mi'in p'al'ua'ng'r'af'is'h'ur ar'b'it'. (ang'v' a'ro'ha, mu' wo'al'at ap'sher g'ik'unt' z'ang'n, ao mi'in p'al'ua'ng'r'af'is'h'ur ar'b'it' ap'sher s'ayin ni'sh'ta - adur na'ak ni'sh'ta - k'ayin u'ol'm' far' air).

nul'iy'ent o'if dur 557 dur yoo'as k'and'reun'z' ai'c' ni'oi'z'ark, 10-13 n'au'um'ber 1979. dur t'mci'z' d'ur'fon ai'c' a'ri'z' ai'c' mi'in Dialektologie, "Zur Dialektologie des Jiddischen" Ein Handbuch zur deutschen und allgemeinen Dialektforschung 1041-1018 (1983), 2.

20. ai'c' hab' zik' p'ar'la'ot o'if mak'm' wo'nr'ic'k' gu'ag'tur mak'na' wou'gen k'reak'wo'ur g'ung'nt: "a' mu'reb'dik' yid'sher di'la'k'ut' ai'c' p'ar'li'z't' g'uo'ar'z' fon' a' mi'tel-yid'sh'z' ai'c' z'yyur "r'ashi' p'rk'om wou'gen mu'reb'dik' zid'ish" ai'c' i'af'p' u'ro' 1958, 158-194, 196-158, 171. dum' p'ar'di'g'm'z' p'sk' p'ar'z' am'kr'it'sh' a'gn'gn'um wo'nr'ic'cs ha'sh'ra'z' ha'ab ai'c' g'aca'pt' bu'ut di p'rag'um' na'can ru'p'ur'at', anon ai'c' wo'il da' b'az'dan'k'nu' g'resh'z' i'ac'g'no'z' p'ar' z'in p'ri'g'nt'ul'cb'ur' a'on r'ib'ti'k'ur k'rit'k' bi' dum' fon'k't. di g'reun'z' fon' "p'ri'ol'z'k'om mu'reb'c' yid'sh'z' z'oon" ai'c' k'ang'ru'um' p'oil'z' ha'at p'ri'ol'z'k'i' a'l'ye'n' b'ash'rib'z'n, lo'it dur p'ar'an'gn'ur' u'oy'dun'z' (ou'z' 73-78, 1920), 2.

gu'z' (1921), 2. 368.

מ
"עֲלָיוֹן" - תְּבוּאֵת גַּדַּעַת, שַׁבְּתַת, וְעַמְּקַם. אֶל
בָּרוּךְ אֱלֹהִים לִפְנֵי רְבָבָה מְלָאך. וְרִזְקָה
עַמְּקַם אֶלְעָם. עַל, תְּהֵא בְּרוּךְ (אֶל אֲשָׁר
אִיךְ מְבָרְךָ) אָמָר בָּרוּךְ - בְּרוּךְ קָדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.
בְּרוּךְ וְלֹא כָּסֶף וְלֹא נְזִקָּה אָמָר בְּרוּךְ - בְּרוּךְ אֲמַר
אֶלְעָם בְּרוּךְ בְּרוּךְ. אֵלֶיךָ כָּסֶף וְלֹא
אַלְפָה אָמַר בְּרוּךְ.

אֶל, אָמַר בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ כְּאֵל כְּלִילָה כְּלִילָה
בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ (בְּרוּךְ - בְּרוּךְ בְּרוּךְ),
בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ אֵל בְּרוּךְ. אֶל, בְּרוּךְ כְּלִילָה
בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ
בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ.

אֶל וְרוּחָה בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ
בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ
בְּרוּךְ בְּרוּךְ (בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ). אֶל
בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ
בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ

"בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ
בְּרוּךְ, כְּלִילָה (כְּלִילָה, כְּלִילָה) בְּרוּךְ בְּרוּךְ
בְּרוּךְ. אָמְרָה (הָרְבָה) שֶׁזֶק אַיִלָּה בְּרוּךְ
בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ בְּרוּךְ

(ו') יא: בָּלְבָן כִּי-וֹתָה, אֲכַעַר שָׁקָר (שְׁעֵיקָר).²⁷
 (ז) יְחֻץ, לְחֻשׁ, נְחַת: קְרוּץ. יְרוּשָׁלָם: לְאַגְּגָה, וְאֶלְעָמָל
 בְּיִי.²⁸

AIR HAT MÄNHÄFTM ALIJIN PARSHTEMANIN, AO DAM ARTEKEL JÜD. U.J.E. AIJN BAARABIT FON MIJN ARTEKEL AIJN Lexikon Biblijatsek).²⁸ AIJN BIN GIOVAR GIOVAR UNTELBUCH YAR NAJ DUM, UNZEN DI UNTSIKLÄFPEUDIY AIJN ARROIM. YU S.G., Z 322 HURHT, AO AFEN SHUR-BBLÄTAT FON ZOOYTEN DRÖK FON MIJN GRAMAATIK SHTEIYT durchgesehen AO FONIM DRITEN SHTEIYT ergänzt, AIJN DUM BIN AIJN NISET SHOLDIK, DAM HAT NIJTEN DUR ARHOIM-GUBUAH, CATASH DI SHINNOIM UNZEN NISET MUR VOI 0.0001 PRÄZUNNT. BIY MUR SHINNOIM WOALTE AIM DAK A SK MUR NIKASTM, NIY ZO UZEN.

AIR HAT DRAMANT AIJUR FATEURM NAMIN. HAB AIJ FLOWZIM NIKRIN DURPFON AN UNPERFUR AF A SHALHA, WOAM AIJ HAB NISET NIHAT NIPERUNGT: AIJ KUN AN NAMIN "MUNKEUM", ABUDER AIJ HAB KIJN MAL NISET NIKLURAT UNZEN DUR UTIMALAGNU. AZIND UZ AIJ, AO UR NEMET ZIK FON "MUNKEUM" (AIJ DRUCK, AO "MUNKEUM" AIJ FON "MUNKEUM"). HAB AIJ SHON NIPERUNGT: AOZ WOAM AIJ "MUNKEUM"? AIJ MIR TOMMI KLAAR GIOVAR: MUNKEUM? = PIASHKUN: PIASHL. AIJ DUR POUŁ-IZZA — MUNKEUM AIJ MUNDL. BIY AIJUR FATEUR PARSHTEMIT ZIK DAM AODAII FON ALIJIN. HISTET UR TAKI MENCHM?²⁹

מיט די בעטטע גראטן
 AIJUR
 שלמה בירנבוים

S. F. Das hebräische und aramäische Element in der jiddischen Sprache aramäische Element in der jiddischen Sprache 18 (ג). Zeitschrift für deutsche Mundarten הערה (5) 1923, 4-3. 142-143.

27. AIJ HAB BIRNBOMUN GUFERUNGT UNZEN DI WURTERTRUP BEUTEN ARBUTEN AIJUR MIJN "The Wavering Yiddish Segolate: A Problem of Sociolinguistic Reconstruction" Inter- 24. national Journal of the Sociology of Language 27-28. (1980), Z. 5-27.

28. פג. AO AKSFSARDRUR YIDISH, Z. 2, 65-66; AIJ AIJ AYZTICKEN BAGND AN MIJN "ZOM ORSHFRONNG FON MULUY".
 * 28. סג'יט די ריד UNZEN BIRNBOMIM UNTSIKLÄFPEUDIY ARTEKELUN UNZEN YIDISH AIJN: Jüdisches Lexikon (1929) 278-269. Encyclopaedia Judaica (ברלין) BAGND 9, Z. 112-127 (1932).

29. MIJN FATEUR, DUR YIDISHUR FAUT MUNKEUM KAZZ UNZEL AIJ UNZOON AN NAMUN NAK ZIJN BÄGU MAINGU (MOINGU). MUNKEUM AIJ AIJ UNZOON BIRNBOMIM UNTFURRT.

"ראשי פרקים וועגן מערבייך יידיש": מכוח קראע — מ"וו²⁴ זאגט: "אין בין גותה צו מיינען, או מיטן קראקווער ראיין או געשן, אין א בשל א פריעדריךער צייט, דאס איינגענע וואס מיט בענדינער" AA'ו. ער דערציילט אונדו אבער נישט. פאר וואס ער אויז גותה. אין א ראי' און אפלו אין אן אסמכחה טוג דער AIJN-FAL גאר נישט און מע טאר קראע נישט ארויפט שטעלן אף א היסטארישער מאפע און אודאי און אודאי נישט אף א ניידישער.

(ד)²⁴ AIJ SHIK AIJ באזונדר ער צען סעפעראטלאען פיר ביכלאען. און UNTELBUCH KSMURAKAFIUM. אין דער ביבלאנרגאפע אין YSG²⁵ קענט איר גיפינן אלדינגן, וואס AIJ HAB NIDROKT UNZEN YIDISH. UNZEN ANDERU UNGENIM AIJ NISET KIJN UICHA. AROMS SHREIBEN א ביבלאנרגאפע AIJ MIR B'SHM AFEN NISET MUNGLAUN.

DI ZOOYI BEUNDUR FON MIJN PALUAGRARAFISHN CHIBOR UNZEN FARANZAIN AIJ DUR BRITISHUR BIBELIAATTUK. MU KUN DAN AIJ KOPEN, S'AIJ ABUDER ZIYER TEIUR. MIYNU PALUAGRARAFISHN Palestine Exploration Quarterly AIJ DI POFZIKUR AOZ UZCZIKUR IARAN.

AIR DRAMANT ZOOYI "AMDAATRUTU BLUTLAU KAFTERTRUTU FON BRITISHUN MOZIY" (FON MIJN DIUTSHUR ARBKIT WOEN TAHILIM). HISTET DAM MÄNHÄFTM. AIR HAT ZI KOPEN. KOMT AIM, AO ZI HABEN DAM GANZU. AIJ KUN MIR NISET MAEL, AO ZI HABEN ZOOYI BLUTLAU.

AIR UNZEN A "GRÖSSER UM HAARZ" AIJ DUR HEBREWAISSHUR PALUAGRARAFIUS? AIR DARFET NISET ARAF FALAN BIY AIJ. AIR UNZEN NISET DUR AIYZTICKER, PRATIMDIKU ARBKIT WOEN MIT ALIMIN. KIJN AMTADIKU, PRATIMDIKU ARBKIT UNZEN CHTB UBIARI AN CHTB ASHORI, AF A SISTUMMAUTSHEN AFEN, AIJ KIJN MAL NISET GIOUN, BIY ANI HKATZEN HAB CATASH AN NIHOIBEN (AOZ NISET FARUNDIKT, WOYL AIJN DOR KLUKT NISET DURAF). AOZ AF WIIFL AIJ WOEN, AIJ HINTEN NISET KIJN KOPEN, WOAM ZAL MMSHK UNZEN MIJN ARBKIT, NISET FON DI UNTELBUCH TALMIDIM, WOAM AIJ HAB NIHAT AIJ OF Oriental and African Studies ANDERU.

26 Sigmund Feist F.S. מאכט

24. MAKAM WIENERIK.
 * 24. DI OTIOT BAZIUN ZIK ZO DI FONKTN ANGUM BRIOO AF
 UNZOON BIRNBOMIM UNTFURRT.

25. D.H. Yiddish: A Survey and a Grammar.
 26. AIJ HAB GUFERUNGT BIY BIRNBOMUN, UR AIJ DAS DUR

ז' באיר תשמ"ה

ליבער דוד קאץ.

כשהאב איז נאך נישט גידאנקט פארן ביגט זאכן אייערען, וואס איר האט מיר גישקעט מיט לאנגער צייט צורייך, און פאר איעער בריוו פון כ"ח טיבת, וואס ליגט שיין אויך דריי חדשם. די ארטיקלן זענן מיר גיוען זיער אינטעריסנט, און איז זאג איז גאר א גראיסן שכות.

פאר וואס איז האב נישט גענפערט — פשוט, איז האב נישט קיין צייט צו שרייבן בריוו, אוחז איז מאל אין א יובל. ערשותם בין איז פארנווינן מיט ארביכט איבער דיא כוחות, און צוויטנעם געמעט צו א סך צייט דער פועל-יזא פון אן אומגליך וואס האט זיך גיטראפען כי מיין בניבית מיט באאלד דריי יאר צורייך.

איז גלייב נישט, איז איז וועל דעם ווינטער זיין איז ענגלאנד און קענין קומין קיין אקספארד צו דער קאנפערענץ.³⁶

מכוח א רעפעראט: וועגן דער טעמע פון דער קאנפערענץ האבן אנדער און איז שיין גישריבן בדרכֿ כלל, קומט אוים, איז דא גיט איז פרטימ. אף דעם דארפֿ מין האבן צייט. אויב איז וועל קענין, וועל איז שיקן.

אף דער קאפאיע פון איעער ארטיקל וועגן דער אקספארדער קאנפערענץ זענין נישט אן גיויין קיין ביבלאגראפען דיעוטה.³⁷ לאוט מיך וויסן.

דארטן שרייבט איר אוף ז' 16, ע' א': "יידיש סקלערSHIP... (דריי שורות)". אבער צוויי שורות דער נאך דערמאנט איר דים "פראי-יידישן קולטור-קלימאט". כהאב גיזאנט "אבער", וויל דיא מענטשן פון יונימט קלימאט

Explorations in the History of the Semitic Component in Yiddish §9.7, 1982) פnal. אויך איז אקספארדער יידיש 2, ז', 25-23. 65.

36. מהאָט דעםאלט געארבעט ביימ ארגאניזין דעם ערשותן אקספארדער ווינטער סימפאזיות איבער יידישער שפראַך און ליטעראטור", וואס איז אָפְגעhalbטן געווארן פון 1500 בעין זוטן דעתכםבר 1985, איבער דער טעמע: "אָוּרְשְׁפּוֹן פון 'Origins of the Yiddish Language'".

37. ס' רעדט זיך וועגן מינעם איז ארטיקל איבער דער ערשותער אקספארדער יידיש קאנפערענץ איז 1979, וואס האט זיך דעםאלט געדראוקט איז לאָנדאנגען *Jewish Quarterly*. לוי דער פרײַנְטֶלְעֶבְּער פֿאָרְכְּבָּטְ�וּנְגְּ פֿוֹנְגָּם רעדאקטָאָר יעְכְּבָּן זאנטאג זיל.

אצינד וועגן איעערע "קשייאלעך":

(א) אויב איר וואלט גיקענט קומין אהער, וועט איר זיין איז אנגיליגטער גאטטען.³⁸

(ב) כהאב אצינד נאך ניקוּט, וואס איז האב גישריבן וועגן דער עלטער פון יידיש.³⁹ איז אט וואס: "פרײַשְׁטָטָאַט" (1913): אפנעם שפערט איז מיטל-עלטער; "גרְאַמְּאַטִּיךְ" (גישריבן 1915, אַרְוּם 1918): גישט דערמאנט, אבער פון ז' 8 וואלט מין גיקענט דרייניג: פרי איז מיטל-עלטער; "עלעמענטען" (גידראוקט 1922): סוף מיטל-עלטער, איז הייב ניע ציטט; "וואָאָקָאַלְיוּמוֹס" (1923): מה"ד תקופת; "רְעִילְגִּיאָן אִין גַּעַשְׂכַּטָּע אָוְנְד גַּעֲנָעָנוֹאָרָט" (ארוּם איז הייב 1929, היזטט עט, גישריבן 1928 אַדְעָר פריער): די "אוֹרְשְׁטוֹפָעּ" איז מה"ד, וואס יידן האבן גירעט, אף גישית פון דיטיש און עריך איז 141טן יה"ד; "לַעֲקֵםְקָאָן" (גידראוקט שפערט איז 1929): כמעט א טויזנט יאר. ווי איר זעט, האב איז מיך צוישן די לעצט צוויי ארטיקלן פֿינְקְטֶלְעֶבְּער אריין ניקלערט אינימע עינין.

צי עמיצער האט שיין פריער גידראוקט איז מין דאטע, ווייס איז נישט, אבער עט לייגט זיך נישט אפֿן שיכל. מע וואלט גידארפֿט דורך קוקן די גאנצע ליטעראטור. מיט ווינרייכס 800 האט מיין דאטע גאר נישט צו טוּן. וואס ער שרייבט איז זיין "געַשְׂכַּטָּע", ווייס איז נישט — כהאב נאך נישט גיהאט קיין ציטט, זי צו לייענין. סְקָעַן איז אינטעריסין, איז עמיצער אין ווילגאַע, זו ווועמן איז פֿלְעָג שרייבן מכוח עינינט פון יידיש (אן איש אמת), האט אמאַל איז א בריוו דערמאנט, איז ווינרייך פֿלְעָג לייענין אלע בריוו מינען.

(ג) איעער "ריין לִינְגּוֹסְטִישְׁעָר" צוֹגָאנְגּ צום פראַבלעַם "ווי אלט איז יידיש?" איז א גַּוְוָאָוְנְטְּשִׁינְגּער, איז איז ווארט שיין צו זען איעער ארטיקל וועגן דעם.⁴⁰

שכוח פֿאָר דער קאפאיע פון דער "אייבְּקָעַר אלְפָּ.".

מייט גאר הארכְּזִיקְעַן גראַסן

אייעער

שלמה בירנבוים

33. צו מיין טיפּן באָדוּרָן, האָב איז זיך מיט בירנבוימען קיינְמָאַל ניט געטראָפּן.

34. איז האָב געהאט געפְּרַעַנטְּ בַּיִּינְבּוּיְמָעַן, צי איז ער טאַקְעַ געוווען דער ערשותער וואס האָט פֿאָרְעַפְּנְטֶלְעַכְטַּ דִּ מִיְּנוּנְגּ אֹז יִדְּשָׁ אָז בָּרָךְ טוֹזְגַּטְּ יְאָרְ אלְטַ (ווי עם האָט זיך מיר געדוכט בַּיִּמְּ דַּוְרְכְּלְיָעָנְדָן דִּ שִׁיבְּכָתְּדִיקְעַ לִיטְעָרָאָטָר).

35. קיין באָזְוְנְדָעָן אָרטְּיקָל דערחוּנְגָּן האָב אָז ניט אָגְגָעְשְׁרָבְּיָן: סְאַזְיָן אַרְיָן אִין מיין לאָנְדָאנְגָּר דִּיסְעָרְטָאָצְיעַ,

איך באנד 5 פון דער JLR⁵⁴ מיט מיינס און ארטיקל. דל' גאלד האט עם פארלאאנט פון מיר נאך אין יאר 1982. כה האט עם באולד גישריבן אונ אים גישיקט. דערביי האט איך גישטעטלט א תנאַי, אויך מווען אלע קארעקטוּן אונ אויב ער קען נישט באשטיין אָפּ דעם, זאל ער מיר תיכפּ ומיד אָפּ שיקן מײַן אָרכּיבּיט.

ביז היינטיקן טאג האט איך נישט גיוען קיין אַיִן גיטונגקטע פען פון אַיִם.

ער האט גיהאט די חזפה צו געבן מײַן אָרטיקל אַגְּיעַם נאמין, אונ נאך דערצו אַן אָומְגָּאַלְמָּפְּעָרְטָן. איך ווים נישט, צי ער האט גיטון נאך אַנדְדָּרָעָז אַכְּן, וויל איך האט נישט גיהאט קיין צייט אַריַין צו קוקן אָפּילו אַ פָּאָר מִינּוּת. סְקֻעָן גִּידְיוּרָן אַ הִפְשָׁעָ צִיְּת, ביז איך קומּוֹן ווַיְדָעָ אֵין דער בִּיבְּלַיאָטָעָק.

אפשר האט אַיר דעררויל שווין גיוען דִּים באנד. אויב נישט, הערט אַוְים: מײַן אָרטיקל דארטן אַיִם „דאָוִינִין“, דאס זעלבע, וואָס איך האט איך גישיקט. נישט גיהערט פון גאלדן מער ווי דריַי יאר, הייסט עס ער וויל עס נישט דורךן, אונ טעמו כמוש עמו. אונ דא זענט אַיר גִּיקְוָמִין אַן גִּוּוֹאלְטָה האַבָּן אַ רַעֲפָרָאַט. איך דאָך גיוען ווי אַן גִּמְאָסְטָן.

איך אַצְּנֶד די שלָה: ווילט אַיר עס דורךן? אויב יאָ, וועל איך אַריַין שְׂטָעָן די ווּרטָטָר.

The publication of this article in the JLR was unauthorised.

ז'יט מיר גיונט אַן שטארק

אייער

שלמה בירנבוים

Jewish Language Review (Haifa) 54

וועט נישט טרעפען. דאס איך גיוען שמואָל הילע. נו, האט איך שווין גיהערט, וווער יענעער חסיד איך גיוען. (אנְגּ אָוֹרְחָה, פָּאָר דער מִילְחָמָה האַבָּן מִיר גִּיוֹאַוִינְטָן נִישְׁט וַוִּיתָ פָּוּן דער גָּאָם, ווֹאוּ הַיְלָע וַוְאַוִינְטָן. דאס איך נִשְׁט סְטָעַמְפָּעָרְדָּה הַילָּ). אַיר זאגּט דָּאָרְטָן, אוּ מִין „געַיטִיּוֹ“ לשון אַיִוּ פּוֹלִישְׂ-יִדְישָׂ. כִּיחָבָן גִּימִינִינְטָן, אַיר ווַיִּסְטָן, אוּ מִין „געַיטִיּוֹ“ לשון אַיִוּ דִּיְתִּישָׂ. אַונְ דָּאָס יִדְישָׂ, וָוָס איך האַב אַן גִּיהְיָבָן צַוְּדָעָן אַיִן 1908, אוּ מִין גִּיוֹעָן מִיזְרָחָה דָּרוּמָדִיק (טְשָׁעָרְנִיוֹזִיּוֹ), אַונְ אַזְוִי פָּאָרְבָּלִיבָן בֵּי 1930. — בשעת מעשה, ווֹעֵן הַיְלָע וַיֵּצֵט בֵּי מִיר קּוֹמֶט זִינְס אַברְיוֹן, ווֹאָר בָּאַשְׁרִיבָט מִיר דִּי קָאנְפְּעָרָעָן.

שיקט מיך אָפּ מִין יִדְישָׂ טַעַמְטָן, איך בעט איך. ווֹעֵן איך האַב גִּיאָרְבִּיט אָפּ יְעַנְּים כֵּי זָעָנִין, פָּאָרְשָׁטִיטִיט זִיךְ, נאָך נִשְׁט גִּיוֹעָן קִין קְסֻעָרָאָגְרָאָפִים. מַן חַסְטָם וַוַּעַט אַיר דִּים פָּאָטָמְטָאַט אַיבָּרְ קָעָרְן אָפּ אַפְּ פָּאָזִיטִיוֹ.⁵⁵ איך לִיגְד אָאַרְיָין אַ נִּי זַוְּטָל 5 (צָוְלִיב אַ חִילּוֹק פָּוּן פִּינִיפְּ יָאָר, אַ טָּעוֹת). צָוְרִיּוֹט דָּאָם אַלְטָעָ בְּלַעַטָּל 5 תּוֹמָמִיּוֹ.

ש.ב.

26.1.86

זִיְּת אַזְוִי גָּוֹט, שִׁקְטָ מִיר אָפּ דִּים פָּאָטָמְטָאַט.

12

26.2.86

לִיבָּרְ דָּוד קָאָז,

גַּעֲכַתְּן אַין דָּעָר בִּיבְּלַיאָטָעָק, שָׁוֹן בֵּיָם אַרְוִיִּם גִּינְן, דָּרְעָז

55. עַם נִיטְדִּי רַיִד וּוֹעֵן אַ פָּאָקְסִימְלִיעָז וָוָס בִּירַנְבּוּם *Origins of the Yiddish Re却ְאָרָאַט (וְעַמְּקָמָה)*, 2, 9. *Language*

OXFORD YIDDISH

Studies in Yiddish Language, Literature and Folklore

III

Editor

Dovid Katz

Associate Editors

Gennady Estraikh Dov-Ber Kerler

OKSFORDER YIDISH PRESS

In association with the

OXFORD INSTITUTE FOR YIDDISH STUDIES

This volume was published through the generosity of
David and Beth Tabatznik
in memory of Yiddish poet and novelist
Mendel Tabatznik
(1894 — 1975)

Additional support was provided by the
Atran Foundation
(New York)

OKSFORDER YIDISH PRESS
in association with the
OXFORD INSTITUTE FOR YIDDISH STUDIES
Golden Cross Court
4 Cornmarket, Oxford OX1 3EX
England

The name 'Oxford' in the series title is used by the
courtesy and kind permission of Oxford University Press

ISBN 1-897744-02-1

©1995 OXFORD INSTITUTE FOR YIDDISH STUDIES

All rights reserved. No part of this book may be reproduced or transmitted
in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopying,
recording, or by any information storage and retrieval system.

Contents

Yiddish Language and Culture in Lithuania

Ch. Lemchenas (Vilnius)	
The impact of Lithuanian on Yiddish in Lithuania	5
Leyzer Ran (New York)	
Aphorisms and idioms in colloquial Vilna Yiddish	133
Aaron Garon (Vilnius — Bnei Brak)	
Sofia Gurevitch and her <i>gimnazye</i> in Vilna (memoir)	153
Arthur Lermer (Montreal)	
The Vilna Yiddish Teachers' Seminary (memoir)	173
Abrashka-Kives Rogovski (Tel Aviv)	
The "Chofetz Chaim" in Radin (memoir)	193
Rimantas Dichavičius (Vilnius)	
The old Jewish cemetery of Vilna (photographs)	205

Isaac Bashevis Singer (1904 — 1991)

Chone Shmeruk (Jerusalem)	
Isaac Bashevis Singer, teller of children's stories	233
Itche Goldberg (New York)	
Isaac Bashevis Singer and Yiddish literature	285
Ariela Krasni (Ramat Gan)	
Kabbalistic elements as poetic system in Singer's <i>Der shoykhet</i>	317

Language

Dov-Ber Kerler (Oxford)	
<i>Git(e)lis, Gitlin(s) and Gitlitz</i> : Yiddish family names and morphological reconstruction	333
Johannes L. Brosi (Oxford)	
Comments on Southwestern Yiddish	369
Dovid Katz (Oxford)	
Origins of penultimate stress in the Semitic component in Yiddish	389

Folklore

Holger Nath (New York)	
Names of cities in Yiddish folksongs: real places or illusions?	425
Ahuva Belkin (Tel Aviv)	
Yiddish carnival theatre	449
Boris Sandler (Kishinev — Jerusalem)	
Yiddish proverbs from Rishkon	473

Literature

Mikhail Krutikov (Moscow — New York)	
Narrative voices in Mendele's <i>Dos kleyne mentshele</i>	489
Rachel Meshorer (Ramat Gan)	
A transformed motif: Peretz's <i>Zibn gute yor</i>	505
Dafna Clifford (Oxford)	
Images of women in Bergelson's <i>Nokh alemen</i> and Kafka's <i>Das Schloss</i>	517
Michal Gai (Jerusalem)	
Moyshe Kulbak's <i>Raysn</i>	529
Shalom Luria (Haifa)	
The Nister's <i>Meylekh Magnus</i>	553
Helen Beer (Oxford)	
Characteristics of Manger's early ballads	573
Joseph Bar-El (Ramat Gan)	
Yankev Friedman's <i>Nefilim</i> : dejection and deification	585
Moisés Kijak (Buenos Aires)	
Tzvi Eisenman's <i>In der nakht af shmire</i> : guilt of the survivor	605

Cultural History

Benjamin Nadel (New York)	
The Bundist press and Yiddish	633
Esther Hürlimann (Zurich)	
The Geneva <i>Yidisher arbeter</i>	649

Gennady Estraikh (Oxford) Jewish proletarian “cultural revolution”: pathway to a blind alley	661
Dov-Ber Kerler (Oxford) Ayzik Zaretski writes from Stalinabad (1945)	681
Reuven Moshe Shapiro (New York) Memorial books for Jewish communities in Soviet Belorussia and Ukraine	701

Memoirs

Shifra Shtern Krishtalke (Montreal) Extracts from a teacher’s diary: Tishevitz, 1932	725
Zalmen Libinzon (Nizhny Novgorod) The Yiddish Faculty in Moscow	753
Bluma Katz (Svintsyany) 1937	773
Majer Bogdanski (London) London Yiddish Writers	785
Miriam Hoffman (New York) Birth pangs of the Joseph Papp Yiddish theatre	809

Reviews

Kobi Weitzner (Tel Aviv) A. Lis: Sholem Aleichem in Pictures	833
Abraham Lis (Tel Aviv) Berl Roynz: <i>Literary and historical studies</i>	845
Dov-Ber Kerler (Oxford) <i>Huliot</i> : a new phase in Yiddish studies in Hebrew	857
Gennady Estraikh (Oxford) A new series of <i>Yivo bleter</i> : a beginning with great promise	873
Dovid Katz (Oxford) The fate of Uriel Weinreich’s legacy: volume one of the <i>Atlas</i> and the publication of <i>Outlines</i>	889

From the Birnbaum Archive:

Solomon A. Birnbaum	
Old manuscripts in Yiddish	925
Twelve letters from Solomon A. Birnbaum	937
Corrections and additions	965
Contributors to this volume	981

אַקְסְפָּאַרְדָּעָר יִידִיש

III

רעדאַקְטָאָר
חוֹרְשָׁעַ=דוֹדָקָן

גַּוְהַיִלְפָּה רַעֲדַאַקְטָאָרָן
גַּעֲנָאָדִי עַסְטְּרֵיָךְ, דּוֹבָבָעָר קַעַרְלָעָר

פֿאַרְלָאָג אַקְסְפָּאַרְדָּעָר יִידִיש

דעך באנד אויז געווידמעט

דעך ליכטיקן אנדענק פון

מאקס פערלאָוּ

(1993 — 1902)

יידישער שרייבער

געזעלשאָפֿטַלְעַכְעָר טווער

און מסירת-נפֿשְׁדִיקָעָר קעַמְפָעָר

פֿאָר אָ פֿאָראַיְינִיקָטָעָר יִדִּישָׁעָר קוֹלְטוֹר

אינה אלט

יידישע שפראך און קולטור אין ליטע

בaczek לעמבען (וילנע)	
די השפעה פון ליטוייש אויפן יידישן דיאלעקט אין ליטע	5
לייער ראן (ניו-יַּאַרְק)	
גָּלִיכּוּעֶרְטָלֶעָךְ אָוֹן רַעֲדֵנְסָאָרְטָן פֿוֹן וּוַילְגָּעֶר יִדִּישָׁן פָּאָלְקָם-מוֹיָּל	133
אהרן גראן (וילנע — בני ברק)	
סָאָפִּיעַ גּוֹרְעֻוּוִיטְשַׁן אָוֹן אַיר וּוַילְגָּעֶר גִּמְנָזְיוּעַ (מעמואָר)	153
ארטור לערמער (מאָנְטְּרָעָאָל)	
זְכָרְנוֹת וּוּגְנָן דָּעַם וּוַילְגָּעֶר יִדִּישָׁן לְעִירָרְעָר סְעִמְינָאָר (מעמואָר)	173
אַבְּרָאַשְׁקָעַ-קִיּוּעַ רָאָגָאָוּסְקִי (תַּל אַבִּיב)	
דָּעָר חֲפִּיצְ-חַיִּים אַין רָאָדִין (מעמואָר)	193
רִימָאַנְטָאָם דִּיכְאָוּוִיטְשִׁים (וילנע)	
דָּעָר אַלְטָעָר וּוַילְגָּעֶר בֵּית-עוֹלָם (פָּאָטָאָגְרָאָפִיעַם)	205

itchak באשעווים

(1991 — 1904)

חָנָא שְׁמַעְרוֹק (יְרוֹשָׁלָם)	
itchak באשעווים: דער מעשה-דערציילער פֿאָר קִינְדָּעָר	233
אַוְטְשָׁע גָּלְדְּבָּעָרָג (ניו-יַּאַרְק)	
itchak באשעווים-זִוְּנָגָעָר אָוֹן די יִדִּישָׁע לְיִטְעָרָאָטָוָר	285
אַרְיאָלָה קְרָאָסְנִי (רַמָּת גַּן)	
קְבָּלה עַל עַמְעַנְּטָן אַלְם פָּאָעַטְשִׁיעַ סִיסְטָעָם אַין דָּעָר שַׁוְּחָט	317

געשיכטע פון יידיש

דוּבְּ-בָּעָר קָעָרְלָעָר (אַקְסְּפָּאָרְד)	
גִּיטָּעָ(לִים, גִּטְלִינְגִּס) אָוֹן גִּיטְלִיזִיּוֹן: יִדִּישָׁע פָּאָמִילִיעַ נָעָמָעַן אָוֹן	
מָאָרָפָּאָלָגְיִישָׁע רַעֲקָאָנְסְטְּרוֹקְצִיעָ ...	333

יאהאנעם ל. ברָאַזִי (אַקְסֶפָּאַרְד)

בָּאַמְּעַרְקָוְנְגָן צֹ דָרוֹם־מַעֲרֵב יִדִּישׁ 369

חוֹרְשָׁעַ-דוֹד קָאַזִּין (אַקְסֶפָּאַרְד)

צָוָם אַוְרְשָׁפְרוֹנְג פּוֹנוּם מַלְעִיל 389

פָּאַלְקָלָאָר

חַלְגָּעָר נָאָט (נוֹיְ-יָאָרְק)

נָעַמְעָן פּוֹן שְׁטָעַט אַין יִדִּישׁ פָּאַלְקָלָאָר: מִמְשׁוֹתְדִיקָע מִקְמוֹת אַדְעָר
אַילְוּזְיָעָם? 425

אַחֲוָה בְּעַלְקָין (תַּל אַבִּיב)

קָאַפְּוִיעַרְדִּיקָעָר קָאַפְּוִיעָר: דָעָר יִדִּישָׁעָר קָאַרְגָּנוֹוָאַל-טְעַטָּעָר 449

בָּאָרִים סָאַנְדָּלָעָר (קַעְשָׁעַנְעָו — יְרוּשָׁלָיִם)

שְׁפִּרְיכּוֹוּרְטָעָר פּוֹן רִישָׁקָאן (כַּעַסְאָרָבִּיָּע) 473

לִיטָּעָרָאָטוֹר

מְכָאָל קְרוֹטִיקָאָו (נוֹיְ-יָאָרְק)

נָאַרְאַטְיוּעָ שְׁטִימָעָן אַין מַעֲנְדָּעָלָעָם דָּאָס קְלוֹנָעָ מַעֲנְטָשָׁעָלָעָ 489

רְחַלְלָמְשּׁוּרָר (רַמְתָּ גַּן)

אַ טְרָאַנְסָפָּאַרְמִירְטָעָר מְאַטְיוּוֹ: פְּרַצְעָם זִיבָן גּוֹטָעָ יָאָר 505

דְּפָנָה קְלִיפָּאָרְד (אַקְסֶפָּאַרְד)

בְּיַלְדָּעָר פּוֹן פְּרִוִּיעָן אַין דָוּ בְּעַרְגָּעַלְמָאָנָם נָאָךְ אַלְעַמְעָן אַין פְּרָאַנְגָּץ
קָאַפְּקָאָס דָעָר שְׁלָאָס 517

מִיכְלָ נִיא (יְרוּשָׁלָיִם)

מָשָׁה קוֹלְבָּאָקָם רִיזָּס 529

שְׁלָוָם לְוִרִיא (חִיפָּה)

דָעַם נְסָתָרָם מַלְךָ מַאֲגָנוֹס 553

חַיְהָלָעָ בִּיר (אַקְסֶפָּאַרְד)

מַאֲנְגָּרָם עַרְשָׁטָע בָּאַלְאָדָעָם: אַיִינִיקָע אַיִינְגְּנְשָׁאָפְּטָן 573

יְסָף בְּרִיאָל (רַמְתָּ גַּן)

יַעֲכָב פְּרִידְמָאָנָם נְפִילִים: גַּעֲפָאַלְגִּיקִיט אַין אַפְּאַטְעָאָזִים 585

מָשָׁה קִיאָק (בוּעָנָאָס אַיְרָעָם)

צְבִי אַיְזְנָמָאָנָם אַין דָעָר נְאַכְטָ אַויְף שְׁמִירָה: שְׁוֹלָד גַּעֲפִילָן בַּיְ דַי
לְעַבְן גַּעֲבַלְבָעָנָע 605

קולטור געשיכטע

בנימין גאנדעל (ניו-יַּאַרְק)

די בונדיישע פרעסע און יידיש ..... 633 .....

אסטר הורלמאן (ציריך)

דעָר זשענעוווער אַידישער אַרבײַטער ..... 649 .....

גענאי עסטריך (אַקספֿאַרְד)

יִדִּישׁ פֶּרֶאַלְעַטְאַרְיִישׁ קֹלְטוֹר רַעֲוָאַלְזִיעַ: אַ סְטַעַזְקָעַ
אין אַ בְּלִינְד גַּעַל ..... 661 .....

הובּ-בעָר קֻרְלָעֵר (אַקספֿאַרְד)

אייזיך זָרָעָצְקִי שְׂרִיבְּטַ פָּוּן סְטָאַלְגִּינְאָבָּאָד (1945) ..... 681 .....

ראובּ-משה שְׁפִירָא (ניו-יַּאַרְק)

יזְכּוֹרְ-בִּיכּוּרְ אַיבּּעָר יִדִּישׁ יְשֻׁבִּים אַין סָאוּעָטִישׁ וּוַיִּסְרָוְסָלָאָנְד
און אָוקְרָאַינְעָ ..... 701 .....

זכרוןות

שְׁפָרָה שְׁטָעָרָן קְרִישְׁטָאַלְקָע (מַאֲנְטְּרָעָאָלְ)

בלעטלאַעַךְ פָּוּן אַ לְעָרְדִּינְמַטְאָגְבּוֹךְ (טִישְׁעָוּוֹין, 1932) ..... 725 .....

זְלָמָן לִיבְנָזָן (נוֹיְשָׁנִי נָאוֹנוֹגָאָרָאָד)

וּוְעָנָן דָּעַם יִדִּישָׁן פָּאַקּוֹלְטָעַט אַין מָאַסְקּוּעַ ..... 753 .....

בלומַע קָאָזֵן (סּוּוֹיְנְצִיאָן)

דָּאָם יָאָר 1937 ..... 773 .....

מאַיר באַנדָאנְסְקִי (לְאַנְדָאָן)

לאַנדָאנְגָעַר יִדִּישׁ שְׂרִיבְּרָעָ ..... 785 .....

מרִים שְׁמוּלָעָוּוֹיטְשָׁהָאָפְמָאָן (נוֹיְאָרָק)

די חְבָּלִי לִיהְדָּה פּוֹנָעָם יוֹסָף פָּאָפְ יִדִּישָׁן טְעַטְּעָר ..... 809 .....

רעצעניזעם

קָאָבִי וּוַיְצָנָעֶר (תַּל אַבִּיבְּ)

שְׁלוּמָן=עַלְיכָם אַין בִּילְד ..... 833 .....

אַבְרָהָם לִים (תַּל אַבִּיבְּ)

בָּעָרָל רְוִיזָן אַון זַיִן שַׁאֲפָן: לְטַעַרְאַרְיִשְׁ-חִיסְטָאַרְיִישְׁ שְׁטוֹדוּעָם ..... 845 .....

הובּ-בעָר קֻרְלָעֵר (אַקספֿאַרְד)

חוֹלְיוֹתָ: אַ נְיִיעָר שְׁטָאָפְלָ פָּוּן יִדִּישָׁר פִּילָאַלְאַגְּנִיעָ אוֹיפּ עַבְרִית ..... 857 .....

גענאנדי עסטראיך (אקספאָרד)

נייע סעריע ייוואַ בלעטער: אַ פִּילְצְוָאנְגְּנְדִּיקָּעֶר פָּאַטְשָׁאַטְעָק 873

הירשע-דוד קאַין (אקספאָרד)

דעָר גוֹרְלָ פָּן אָוּרִיאָל וַיְינְרִיכָּם עַזְבָּן: דָּעָר עַרְשְׁטָעָר בְּאַנְדְּ פָּונְגָּעָם

אטְלָאָס אָוָן דֵּי רַאֲשִׁי פְּרָקִים 889

פָּן שְׁלָמָה בִּירְנְבּוּיִם עַזְבָּן

שְׁלָמָה בִּירְנְבּוּיִם (טָאָרָאָנְטָא)

אלְטָעַ כְּתָבְּ-יִדְן אַוִּיפָּ יִדְיִיש 925

צְוּעָלָףּ בְּרִיוּוּ פָּן שְׁלָמָה בִּירְנְבּוּיִם 937

תיקון-טעוּתָן אָוָן הַוּסְפוֹת 965

וּעַגְן דֵּי מַחְכְּרִים 981